

VIUAL IMPAIRED CHILD AS PART OF THE SEEING WORLD

Nedka N. Stefanova

ABSTRACT: As teacher of children and students of impaired vision the author participates in a work group for preparing a Strategy for support of personal development of children and students in Shumen region for the period of 2017/2019 in a discussion forum on a subject „Good practices for providing an extra support for the personal development of children and students” with a report: „Visual impaired child as a part of the seeing world“. The present text gives variants for providing extra support of the personal development of visual impaired children and students.

KEYWORDS: inclusive education, social reality, tuition, information technologies, training of primary teachers

Изследването е финансирано по вътрешноуниверситетски проект № РД-08-128/07.02.2018 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

В новите реалности на съвременната образователна политика, налагането и реализирането на Приобщаващото образование е факт. С новия закон за предучилищното и училищното образование, влязъл в сила от 01.08.2016[1] година се реализират промените в българското образование. Образование достъпно за всички и съобразено с възможностите и потребностите на всяко дете и ученик. В новата образователна политика на приобщаващото образование и в основата на философията на Закона за предучилищното и училищното образование е залегнала подкрепата за личностно развитие на децата и учениците. Държавният образователен стандарт за приобщаващо образование[3] регламентира организация принцип на подкрепата за личностно развитие като обща и допълнителна, условията и редът за предоставянето ѝ. Допълнителната подкрепа за личностно развитие според вида е краткосрочна и дългосрочна и включва:

- работа с дете и ученик по конкретен случай;
- психо-социална рехабилитация, рехабилитация на слуха и говора; зрителна рехабилитация; рехабилитация на комуникативните нарушения и при физически увреждания;
- осигуряване на достъпна архитектурна, обща и специализирана подкрепяща среда, технически средства, специализирано оборудване, дидактически материали, методики и специалисти;
- предоставяне на обучение по специалните учебни предмети за учениците със сензорни увреждания;
- ресурсно подпомагане[3].

В отговор на новите законови промени по инициатива на заместник областния управител на област Шумен през април 2017 г. беше сформирана работна група, която изготви областна стратегия за личностно развитие на децата и учениците в област Шумен за периода 2017/2019 година. В състава на работната група участваха представители на областна администрация, общините, Регионално управление на образованието, Регионален център за подкрепа на

процеса на приобщаващото образование, гр. Шумен, Регионална дирекция „Социално подпомагане”, гр. Шумен и доставчици на социални услуги за деца на територията на област Шумен. Стратегията за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците от област Шумен е одобрена с решение на Областната работна група – Шумен, на 15.05.2017г. На основание чл. 196, ал. 5 от Закона за предучилищното и училищното образование, Стратегията за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците от област Шумен е съгласувана с: Регионалното управление на образованието Шумен, съгласно писмо № РД 21- 1486 от 13.06.2017 г.; решение на Областния съвет за развитие – Шумен на 15.06.2017 г (на основание чл. 196, ал. 5 от Закона за предучилищното и училищното образование). На база настоящата стратегия, РЦПППО – Шумен, има задължението да организира на областно ниво дискуссионен форум на тема: „Добри практики за осигуряване на допълнителна подкрепа за личностно развитие на децата и учениците”. На 27.04.2018 г. в конферентната зала на Дома на учителя се проведе дискуссионният форум с участието на представители на общините, РУО – Шумен, преподаватели в ШУ „Епископ Константин Преславски”, директори на детски градини и училища в област Шумен, представители на различни социални структури – Дирекция социално подпомагане / Отдел за закрила на детето, гр. Шумен, Център за социална рехабилитация и интеграция на лица със зрителни увреждания, гр. Шумен, доставчици на социални услуги, специални педагози, ресурсни учители, психолози, логопеди и др. Гост на форума беше и зам. областният управител на област Шумен. Споделени бяха добри практики от специалисти, работещи с деца и ученици със специални образователни потребности към РЦПППО – Шумен, Второ основно училище „Д- р Петър Берон”, гр. Шумен, Средно училище „Трайко Симионов”, гр. Шумен и ПГОХХТ „Проф. д- р Асен Златаров”, гр. Шумен и координаторът за област Шумен по проект: „Заедно от детската градина” – съвместна инициатива на УНИЦЕФ и БТВ.

Като учител на деца и ученици с нарушено зрение в дискуссионния форум участвах с доклад на тема: „Зрително затрудненото дете – част от света на виждащите”.

В условията на приобщаващото образование / преди това интегрирано обучение, включващо, реализирано по проект на МОН/ все повече родители на деца и ученици със зрителни затруднения предпочитат техните деца да се обучават в ДГ и училища, а не в Специалните училища „Луи Брайл”- гр. София и проф. д- р Иван Шишман”- гр. Варна. Това налага много добра подготовка и мотивация за работа на учителите на деца с нарушено зрение, работещи предимно към РЦПППО в условията на приобщаващата среда. Поддържане на сътрудничество и добро взаимодействие с педагозите, работещи в специалните училища и преподавателите в катедра „Специална педагогика” на ШУ, СУ. Включване в семинари, организирани от Българската асоциация за обучение на зрително затруднени деца.

Ученикът подлежи на специално обучение, ако неговото увреждане постоянно влияе върху образователното представяне на ученика. Обект на педагогиката на зрително затруднените са децата с дълбоки зрителни увреждания, които без специално подпомагане не могат нормално да се разполагат в обикновената класна стая. Това означава, че те не могат да виждат черната дъска, имат сериозни проблеми в четенето и писането на обикновен плоскочечатен шрифт или изобщо не могат да четат визуално, трудно или въобще не се ориентират в околната среда. Всички деца с дълбоки зрителни увреждания се обединяват в едно общо понятие, наречено „зрително затруднени”. То включва ученици, чиято зрителна острота и зрителни полета не се поддават на корекция. Класифицирането на отделните групи, обект на специално обучение, може да се извърши по два начина: според зрителната острота и въз основа на други съпътстващи увреждания освен зрителните[6].

Приема се, че основната класификация на групите зрително затруднени се извършва по два критерия: състояние на зрителната острота на по- добре виждащото око с оптимална корекция и състояние на зрителното поле[5]. Според Попова зрителната острота е: „Свойството на окото да възприема две най- малки точки в пространството от най- голямо разстояние”. Въз основа на това определение според Радулов различаваме следните групи зрително затруднени:

1. Тотално слепи. Тяхната зрителна острота фактически е равна на 0. Това означава, че тези деца нямат никакви светлинни възприятия.

2. Деца с перцепция на светлина (светлоусещане). Те имат визус от 0 до 0,01. Могат да различават тъмно от светло, нощ от ден и усещат движението на ръката непосредствено пред очите.
3. Частично виждащи деца. Те имат зрителна острота от 0, 01 до 0, 04 на по- добре виждащото око и зрително поле до 20 градуса. У нас включените в тази група се дефинират и като деца с „остатъчно зрение” или деца с „полезно зрение”, а в САЩ – с ниска степен на слабо зрение. Естеството и граничното положение на тази група налага по- подробен анализ. Те могат да различават цветовете, контури и силуети, да се движат свободно в позната обстановка и да разпознават обекти от близко разстояние, да четат големи реклами и наименования на вестници и пр. Същевременно тези деца не могат да разпознават физиономии и заедно с предходните две групи приемат брайловото писмо като основен начин на обучение. Благодарение на модерната оптика една част от тях могат да използват за кратки периоди от време обикновения плоскочечатен шрифт като спомагателно средство[6].
4. Слабовиждащи. Това е най- многобройната група зрително затруднени деца. Техният визус варира от 0,05 до 0,2, а в някои страни до 0,3 на по- добре виждащото око и зрително поле над 20 градуса. Слабовиждащите имат добро цветоразличаване, по- лесно от другите групи се ориентират и движат в околната среда, разпознават физиономии от близко разстояние и са единствената група, която се обучава на т. нар.уголемен шрифт.
5. Деца и ученици със зрителна острота, по- висока от 0,2. Те също могат да бъдат обект на специално обучение, ако имат увреждане на други зрителни функции като например рязко стеснено зрително поле, силно увредено цветоразличаване или очно заболяване като злокачествено късогледство, дегенерация на ретината и глаукома. Всички тези обстоятелства могат да доведат до прогресивно намаляване на зрението[6].

Другата класификация на зрително затруднените деца е въз основа на съпътстващи други допълнителни увреждания освен зрителните. На тази основа говорим за зрително затруднени деца с множество увреждания. Това са деца, които задължително попадат в някоя от разгледаните групи въз основа на зрителната острота, но наличието на значими допълнителни увреждания освен зрителните ги включва в популацията на зрително затруднените, въпреки че при тях в някои случаи зрителното увреждане може да не е водещо[6].

Зрително затруднените деца с множество увреждания могат да формират следните групи:

1. Зрително затруднени деца с нервносоматични заболявания. Тук се включват следните нарушения:
 - заболявания на моторно- двигателния апарат;
 - заболявания на различни вътрешни органи ;
 - заболявания на нервната система.
2. Зрително затруднени с интелектуална недостатъчност. Тази група включва:
 - деца с лека, умерена, тежка и дълбока степен на интелектуална недостатъчност;
 - деца с временни задръжки в психичното развитие.
3. Сляпоглухи .

Тези деца и ученици се нуждаят от подпомагане по специалните учебни програми.Те имат за цел да развият умения за самостоятелен и независим живот[4]: **ориентиране и мобилност, зрително подпомагане и т.нар. програма по полезни умения**. Програмите са одобрени със заповед на министъра на образованието и науката. Програмата по полезни умения е одобрена със заповед от 2009 година, а програмите по ориентиране и мобилност и зрително подпомагане са одобрени със заповед от 2012 година.Те кореспондират с чл.105 от Наредбата за приобщаващо образование от 2017.

Учебната програма по ориентиране и мобилност включва две основни направления. Първото е ориентиране и цели формиране на основни представи за: собственото тяло; пространството и отношенията на обектите в околната среда, както и активно използване на запазените сетива и

тяхното включване в процеса на ориентиране. Второто направление е мобилност и цели изграждане на умения за: движение с помощта на виждащ човек – водач; движение с бял бастун; самостоятелно придвижване в позната и полупозната околна среда; активно движение навън по конкретни маршрути; търсене на помощ при нужда и справяне с проблемни ситуации в процеса на движение. Обучението по ориентиране и мобилност трябва да бъде съвместено с другите специални учебни предмети /полезни умения, зрително подпомагане/, но така също и с останалите учебни предмети. Това дава възможност по преценка на учителя да се използва интердисциплинарен подход при определени теми на индивидуални или групови занятия.

Последните раздели на програмата по ориентиране и мобилност представят програмите за слабовиждащи ученици, както и за деца и ученици с множество увреждания и за сляпоглухи. Програмата за слабовиждащи е специално създадена за ученици, които имат остатъчно зрение и са способни да го използват в известна степен. Особено важно в случая е отчитането на функционалното зрение на ученика, т.е. умението практически да използва остатъчното си зрение.

Учебната програма по зрително подпомагане е съобразена с развитието на новите реалности в световната теория и практика на подпомагането на зрително затруднените, свързана с ефективното използване на слабото зрение, която съдържа: разнообразие от оценъчни процедури и обучаващи програми; включване на деца от предучилищна възраст и на деца с множество увреждания; разширяване на функционалния характер на зрителните задачи; обучение в използване на неоптични и оптични средства; развитие на специфични четивни техники; употреба на електронни средства.

Обект на зрително подпомагане са деца и ученици, които имат някакво остатъчно зрително възприятие.

Програмата си поставя следните основни цели:

1. Мотивиране на ученика за осъзнаване на своя индивидуален зрителен потенциал за активно подбиране, пресяване и интерпретиране на информацията от околния свят.
2. Чрез директно и индиректно експериментиране подпомагане на ученика в овладяването на подходящи техники и средства за формиране и развитие на основни зрителни понятия.
3. Основаване на процеса на развитие на функционалното зрение върху три основни координации: око - ръка, око - крак и око - реч.
4. Въз основа на индивидуалните нужди и възможности усвояването от ученика на използването на подходящи оптични средства и решаване на задачи за близки, средни и далечни разстояния.
5. Интегриране на придобитите практически умения за ефективно използване на слабото зрение в обучението по другите специални учебни програми, в останалите учебни предмети, във всекидневното, в професионалната подготовка и в семейната среда.
6. Съчетаване на постигнатото равнище на зрителна ефективност с възможностите на други сензорни канали за достъп до информация, като брайл, релефни изображения, говореща книга, синтетична реч, компютърна грамотност и пр.

Учебната програма по полезни умения цели да предложи на зрително затруднените деца разнообразие от общи познавателни, всекидневни и социални умения като основа за бъдещ самостоятелен и независим живот. Програмата включва три основни дяла:

- общообразователни умения– формиране на представа за предмети, мерки, заобикаляща среда, количества, форми, посоки, фигури, различни видове материи;
- всекидневни умения– умения за почистване, грижа за дрехите, поддържане на лична хигиена, умения за хранене, пазаруване и други такива, необходими в ежедневието;
- социални умения– придобиване на умения за държание в обществото, придобиване на навици за отношения към околните.

За провеждане на часовете по полезни умения в условията на приобщаващото образование е необходимо в училищата да се обзаведе и оборудва кабинет по полезни умения с кухнински уреди и обзавеждане. Предвид философията на приобщаващото образование и факта,

че зрително затруднените деца в училището са малко, този кабинет ще се използва от всички ученици за развиване на умения.

Регионалният център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование, гр. Шумен има своя опит в обучението на зрително затруднени деца и ученици. Още със създаването на центъра през 2006 г. като Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности, гр. Шумен се подпомагат зрително затруднени деца и ученици.

През учебната 2006/2007 учебна година се подпомагат 5 ученици от СОУ „С. Доброплодни”, гр. Шумен. Обучението им се осъществява от учител на деца с нарушено зрение към ресурсната служба при училището за деца с нарушено зрение „Проф. д-р Иван Шишманов”, гр. Варна. През октомври 2007 г. в РЦ- Шумен е назначен учител на деца с нарушено зрение. Обучаваните зрително затруднените деца и ученици през учебната 2007/2008 година са 7. От тях 3 са с множество увреждания. Разпределени са по училища, както следва.

- ▶ ПГИ, с. Мадара – 1;
- ▶ ОУ „Д-р Петър Берон”, Хитрино – 1;
- ▶ ОУ „Панайот Волов”, с. Мадара – 1;
- ▶ СОУ „Сава Доброплодни”, гр. Шумен – 1 с множество увреждания;
- ▶ ОУ „Кирил и Методий”, с. Салманово – 1;
- ▶ ПУ „Станата”, гр. Нови пазар – 2 с множество увреждания.

През 2008/2009 учебна година се подпомагат 14 зрително затруднени деца и ученици, като от тях 6 са с множество увреждания. Обхваща се едно дете до 2-годишна възраст, при което ранното въздействие се осъществява в дома; 1 дете от ПГИ, с. Мадара, по 1 ученик от IX ОУ „Панайот Волов”, гр. Шумен, VI ОУ „Еньо Марковски”, гр. Шумен, СОУ „Панайот Волов”, гр. Шумен и ОУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Плиска. Трима ученици от СОУ „Сава Доброплодни”, гр. Шумен, като единият от тях е с множество увреждания. Подпомагат се и 5 деца с множество увреждания, настанени в Дом за деца и младежи с увреждания „Калинка”, с. Васил Друмев, община Шумен.

През 2009/2010 учебна година се подпомагат 13 зрително затруднени деца и ученици. От тях 6 са с множество увреждания. В Детска ясла № 6, гр. Шумен се подпомага едно дете. Това е същото дете, което предходната учебна година бе обхванато в дома. Разпределението на учениците по училища се запазва същото както през 2008/2009 учебна година. Пет са и подпомаганите деца от ДДМУ „Калинка”, с. Васил Друмев. Отпада от подпомагане детето от ПГИ, с. Мадара.

През учебната 2010/2011 година се подпомагат общо 5 деца и ученици. Отпада детето от VI ОУ „Еньо Марковски”, гр. Шумен и децата от ДДМУ „Калинка”, с. Васил Друмев, община Шумен. Включено е ново дете от ЦДГ, с. Ясенково.

През учебната 2011/2012 година броят на подпомаганите зрително затруднени деца е 6. От тях 3 са с множество увреждания. Към зрително затруднените от предходната учебна година се включва 1 ученик от СОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Смядово, който до момента се е обучавал в УДНЗ, гр. Варна. Настанен е в професионално приемно семейство и интегриран в общообразователното училище.

През 2012/2013 учебна година подпомаганите зрително затруднени деца са 7. От тях 4 са с множество увреждания, както следва:

- ▶ VI ОУ „Еньо Марковски”, гр. Шумен – 2; 1с множество увреждания;
- ▶ IX ОУ „Панайот Волов”, гр. Шумен – 1с множество увреждания;
- ▶ СОУ „Сава Доброплодни”, гр. Шумен – 1;
- ▶ ОУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Плиска – 1;
- ▶ СОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Смядово – 2 с множество увреждания;

През 2013/2014 учебна година броят на зрително затруднените деца намалява на 3. От тях 1 дете е с множество увреждания. Обучават се в ЦДГ № 30 „Космонавт”, гр. Шумен, ОУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Плиска и ОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, с. Драгоево, общ. В. Преслав. Това налага щатната бройка на учител на деца с нарушено зрение от 1 щатна бройка да бъде трансформирана на 0,5.

През 2014/2015 учебна година подпомаганите зрително затруднени деца са 6. От тях 1 с множество увреждания:

- ▶ ЦДГ № 27 „Златна рибка”, гр. Шумен – 1;
- ▶ ЦДГ № 30 „Космонавт”, гр. Шумен – 1;
- ▶ ЦДГ „Червената шапчица”, с. Златна нива, общ. Каспичан – 1;
- ▶ ОУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Плиска – 1;
- ▶ ОУ „Св. Климент Охридски”, с. Пет могили, общ. Никола Козлево – 1;
- ▶ СОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Смядово – 1 с множество увреждания

През 2015/2016 учебна година подпомаганите зрително затруднени деца са 4. От тях 1 с множество увреждания:

- ▶ ЦДГ № 27 „Златна рибка”, гр. Шумен – 1;
- ▶ ОУ „Д-р Петър Берон”, гр. Шумен – 1;
- ▶ ОУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Плиска – 1;
- ▶ СОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Смядово – 1 с множество увреждания.

В условията на приобщаващото образование от РЦПППО, гр. Шумен се подпомагат през учебната 2016/2017 година 4 зрително затруднени деца. От тях 1 с множество увреждания:

- ▶ ДГ „Златна рибка”, гр. Шумен – 1;
- ▶ ДГ „Маргаритка”, гр. Смядово – 1 с множество увреждания;
- ▶ ОУ „Д-р Петър Берон”, гр. Шумен – 1;
- ▶ СУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Върбица – 1

През учебната 2017/2018 година подпомаганите деца са 4. От тях 1 с множество увреждания:

- ▶ ДГ „Златна рибка”, гр. Шумен – 2;
- ▶ ДГ „Маргаритка”, гр. Смядово – 1 с множество увреждания;
- ▶ СУ „Св. Паисий Хилендарски”, гр. Върбица – 1;

От направения анализ се наблюдава тенденция на намаляване броя на децата и учениците със зрителни увреждания. Причините са много и различни, но вероятно една от причините е ранната диагностика и интервенция на зрителните увреждания, подобрената медицинска апаратура – ковъзите и като цяло по-добрите здравни грижи. В нашия случай две от децата са осиновени в чужбина, една е студентка в ЮУ „Неофит Рилски”- гр. Благоевград, семейна е с дете. Имаме и един смъртен случай на зрително затруднено дете с множество увреждания.

Реформите в образователната система са резултат от обществените промени и отговорността на държавата да превърне българското образование в модерно, достъпно и качествено. Образование, което да създава условия за формиране на морална, творческа и автономна личност, способна да се реализира пълноценно. Нещо повече – образование, достъпно за всички, адаптирано към нуждите на съвременните социални реалности [2]. Образование, което приобщава зрително затрудненото дете в света на виждащите.

References:

1. Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie. (Law on pre-school and school education). Obn.DV, br.79 ot 13.10.2015
2. **Kyurkchiyska, V.** (2017): Priobshtavashtoto obrazovanie- predizvikelstvo za nachalniy uchitel. (Inclusive education – a challenge for primary teacher). Universitetsko izdatelstvo, Shumen
3. Naredba na MON za priobshtavashtoto obrazovanie. (Ordinance on inclusive education). Obn.DV, br.86/ 27.10.2017 г
4. Nikolova. Sn.(2017): (Specific methods for teaching children with visual impairment – special education teachers’ opinion)
5. Popova, A.(2002): (Viulsystem of man), Sofia
6. Radulov.Vl. (2004): (Pedagogika na zritelno zatrudnenite.(Education of the visually impaired), Sofia

Nedka Stefanova
PhD student at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: nedka_stefanova@abv.bg